

Sağlıkta iletişim ve yapay zekâ

Prof. Dr. Ali Büyükaslan

Selçuk Üniversitesinde Edebiyat Fakültesi ve İletişim Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışan Büyükaslan dört yıl süreyle Fransa'da Strazburg Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yaptı. İletişim Çalışmaları alanında doçent ünvanını alan yazar, Kültürel Çalışmalar temelinde Medya, Kültür, Toplum, Sosyal Medya, Kültürlerarası İletişim, Göstergebilim ve Reklam alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Çalışma alanlarına ilişkin çok sayıda bildiri, makale, gazete, dergi yazılarının yanı sıra radyo ve televizyon programları da yapmıştır. Üç ciltlik Sosyal Medya Araştırmaları adlı kitabın editörlüğünü yapan yazarın Yazınsal İletişim, İletişim Yazıları -Dil, Kültür, İletişim- adlı kitaplarının yanı sıra Hayatın Ortasında Kitabın Kıyısında isimli bir öykü kitabı da bulunmaktadır. Hâlen İstanbul Medipol Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesidir.

Sağlıkta iletişim kavramsal olarak üç boyutlu bir bağlamın tanımını ortaya koymaktadır. Her ne kadar zaman zaman sağlık iletişimi olarak adlandırılrsa da sağlıkta iletişim bir yönüyle sağlık ve sağlık kavramı etrafında olup bitenleri dillendirmekte, bir başka yönüyle de iletişim kavramı üzerine vurgu yapmaktadır. Kavramsal tanımlama olarak "Sağlıkta İletişim" dediğimizde ortaya koyduğumuz tanım, sağlık ve iletişimin bir araya geldiğinde ortaya çıkan yeni durumu, sağlık ve iletişimi iç içe, bir arada ve bir süreç içerisinde ifade etmeyi amaçlar.

İletişim git gide artan bir önem ve anlam zenginliğine kavuşmakta, iletişimin çok boyutluluğu daha fark edilir olmaktadır. Onun bilişim teknolojileri ve ağ teknolojisiyle etkileşimli gelişimi geçmişe göre çok farklı ve zengin tanımlarla kendini ortaya koymasına yol açmaktadır. Bugün iletişimi kendi başına bir disiplin olarak ele aldığımızda birçok alt disiplini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu yönüyle iletişim kişilerarası iletişim, kültürlerarası iletişim, kurumsal iletişim, pazarlama iletişimi vb. birçok başlıkta kendi alt disiplinlerini oluştururken sosyal bilimlerin temel alanlarıyla da oldukça sıkı bir iş birliği içerisinde girmiştir. Nitekim iletişim psikolojisi, iletişim sosyolojisi, iletişim hukuku, iletişim teknolojisi vb. tanımlamalarla iletişim disiplini "kavşak disiplin" olarak artan bir ivmeyle diğer disiplinlerle çoğu zaman

zorunlu bazen de isteğe bağlı iş birlikleri yapmaktadır.

Sağlık iletişimi kavramı günümüzde iletişimin alt disiplinlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim "Sağlık İletişimi" denildiğinde yukarıda değindiğimiz üç boyutlu olma hâli ne sadece sağlık personelinin kendi aralarındaki iletişimini tanımlamakta ne hasta sağlık personeli iletişimini ne de sağlık personeli hasta iletişimi dışında sadece sağlık kurumlarının kendi içlerinde gerçekleştirdiği kurumsal iletişimi tanımlamaktadır. *Sağlık İletişimi* bütün bunları ayrı ayrı ve hep birlikte içerisinde barındıran bir kavramsal tanımlamanın adı olmaktadır.

Sağlık iletişimi kavramının farklı boyutlarıyla gündemimizde olduğu gerçeğini kısaca hatırlattıktan sonra sağlık ve iletişim kavramlarının bütüncül bir tanımlama içerisinde bir kavram olarak bugün bir disiplinin alt başlığı olarak önümüzde olduğu gerçeğini kabul etmek gerekir. Bu kabul bize sağlık personeli hasta iletişiminden sağlık kurumlarının kurumsal iletişim etkinliklerine kadar birçok alanda iletişim kaynaklı olumlu-olumsuz örnekleri görmemizi, onlarla baş edebilmek ve ortaya çıkan iletişim sorunlarını çözmek, çözebilmek için ortaya konması gereken çalışmaları ve yöntemlerini de gösterir.

Tüm bu çalışmaların yanında teknolojik yeniliklerin sağlık sektöründe ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Her

teknolojik gelişmenin aynı zamanda bir kültürel değişiklik/yenilik olduğu gerçeği düşünülürken sağlık sektöründe bu değişikliklerin/yeniliklerin önemi de ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak iletişim eylemlerinin, sağlık personellerinin hastalarla iletişim etkinliklerinden kurumsal iletişime kadar her türlü etkinlikte (*pazarlama iletişimi, yurt dışı hasta hareketlilikleri ve iletişim etkinlikleri, kültürlerarası iletişim ve yurt dışı hastalarla ilişkiler, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ve sağlık sektörünün düne göre bugün ve yarın ulaşacağı yeni durumlar vb.*) görünürlüğü artmakta ve önemi ortaya çıkmaktadır.

Sağlık İletişimi ve Teknoloji

Her yeni teknoloji, her yeni gelişme düne göre bugün çok daha hızlı olmaktadır ve çok daha fazla sektörü etkilemektedir. Sağlık sektöründe bu etkiyi görünür kılan ve onda diğer birçok sektörde olduğu gibi temel bazı tanımlamaların düne oranla farklılaşmasına yol açan etkenleri ayrı başlıklar hâlinde sıralamak bu yazının boyutlarını aşacaktır. Sağlık iletişimi ve ona ait birçok kavramı yeni içeriklerle yeni baştan belirleyen şeyin sektörün kendine özgü ve her türlü etkileşime hızlıca uyum sağlayan, sektörde yer alan insan kaynağının da bu süreçte teknolojiyle olan ilişkisinde ortaya koyduğu uyumdur. Teknolojinin insan hayatına ilişkin görece getirdiği kimi kolaylıkların yanında hız ve sıklıkla tekrarlanabilir olma gibi özelliklerin

onu kullanan, ondan yararlanan sağlık personelinin de teknoloji kullanıcılığı konusunda kapasitesini artıran kişiler konumuna getirmesi sağlık teknolojisi ilişkisinin görünür gerçekliğidir.

Teknoloji sağlık ilişkisinde doktorların sadece yeni teknolojileri kullanarak hastalarını muayene süreçlerinden tedavi süreçlerine varıncaya kadar gösterdiği çabalar teknolojik gelişmenin doktora ve hastaya sağladığı yararlar olarak adlandırılrsa da sürecin sadece bu yönüyle ifade edilmesi çok anlamlı olmayacaktır. Pazarlama iletişiminin temel unsurlarını kullanan bir yardımcı sağlık personeli de teknoloji kullanıcılığının sağladığı imkânları sağlık iletişim açısından bir yönüyle ortaya koymakta bunun sonucunda hasta hekim ilişkisinin geçmişe oranla bilinenin çok ötesinde başka bir boyuta evrilmektedir. Örneğin sağlık kurumuna ilişkin yapılacak kimi değerlendirmeler ve yorumlardan doktor seçme ve seçilen doktorla sağlık amaçlı kurulan ilişkiden, iletişimden sonra doktor hakkında yapılacak yorumlara kadar birçok başlık iletişim teknolojilerinin sağlık sektöründe kullanımına yönelik sıradan örneklerdir. Ülkemizde uzunca bir süreden beri uygulanmakta olan MHRS (Merkezî Hekim Randevu Sistemi) olarak adlandırılan uygulama ve e-Nabız uygulaması da bilişim teknolojilerinin Sağlık İletişiminde güncel ve gündemde olan uygulama örnekleridir. İlk elde dillendirilebilecek bu örneklerin ötesinde başka uygulama örneklerinden bahsetmek de mümkündür.

Barkod uygulamalarından karekod uygulamalarına, hasta sağlık kurumu iletişiminden hekim hasta iletişimine kadar birçok alanda uygulanan yeni bilişim teknolojileri artık yapay zekânın hayatımıza girmesiyle farklı bir boyuta evrilmiştir. Bugün hayatın hemen her alanında ivmesi giderek artan yapay zekânın kullanımı tahminlerin ötesinde bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Makine öğrenmesi ya da bir başka ifadeyle derin öğrenme olarak da adlandırılan yapay zekâ 1990'lı yıllardan itibaren gündemimize girmeye başlayan bilişim teknolojilerinin yeni, etkileyici ama aynı zamanda düşündürücü gelişmelerinin biridir. 1959 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesinde verdiği "*Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir?*" başlıklı konferansta Ord. Prof. Dr. Ca-

hit Arf makinelerin düşünme ve bunun nasıl olabileceği konularında konferans verirken bir matematik dehası olarak makineler (bilgisayarların) elverişli bir programla/işletim sistemiyle insan beyninin çalışma prensiplerinden hareketle düşünebilme kapasitesine erişebileceğini çeşitli çizimlerle ortaya koyuyordu. Cahit Arf'in dile getirdiklerinin bugün gerçekleştiğini görmek sadece Cahit Arf'in dahi bir matematikçi olduğunu görmenin dışında insanoğlunun çalışmak ve başarmak ekseninde yaptığı bütün mücadelelerin bir şekilde arzu ettiği sonuçlara varabileceği kanaatinin güçlenmesine yol açıyordu.

Yapay Zekâ ve Sağlık

Düneye göre bugün daha sağlıklı bir tanımlamanın yapılacağı yapay zekâ ve onun sınırlarına ilişkin söylenecek sözler artık öngörüler ve tahminler olmanın ötesine geçmiştir. Bir başka ifadeyle yapay zekâ artık hayatımıza girmiştir ve bundan sonrası için de gücünü ve etkisini her açıdan daha da fazla hissettirecektir. Sağlık ve yapay zekâyı bir cümle içerisine yerleştirdiğimizde robotik cihazların ötesinde başka şeylerin de dile getirilmesi gerçekliği ortaya çıkar. İnternet ağlarında yer alan milyonlarca veriyi sistematik bir biçimde bünyesine alan ve bu verileri yine yapay zekâyı geliştirenlerce hazırlanan algoritmalarla, yazılımlarla işleyen, veri mühendisliği olarak da tanımlayabileceğimiz bir süreç yönetimiyle günümüzde birçok alanda, birçok sektörde yapay zekâyı kullanarak, ondan yararlanarak bir iş, bir sonuç ortaya koyma çabası hissedilir olmanın ötesine geçmiş ve yapay zekâ kendisine uygulama alanları bulmuştur.

Hastalık tanısından tedavi süreçlerinin planlanmasına, ilaç üretiminden cerrahi operasyonlara, tıpta eğitim öğretim uygulamalarına kadar birçok alanda yapay zekâ kullanımı artmaktadır. Konuyla ilgili teknoloji şirketleri geniş çapta çalışmalar yapmakta, sağlık sektörünün yeniliklere hızla uyabilme özelliğini de göz önüne alarak sektörün ihtiyacına cevap verecek yapay zekâ uygulamaları hazırlamaya hız vermektedirler. Sektörün yapay zekâ kullanımıyla ilgili "genel bilgiler ve hekimler tarafından dile getirilen uygulama örnekleri nedir?" diye sorduğumuzda konuya ilişkin birçok değerlendirmede şu başlıkların öne çıktığını görüyoruz:

İlaç kullanımıyla ilgili bilgilendirme, bazı tıbbi görüntülerin tanımlanması, kanser hastalıklarına ilişkin tespitler, diyabetli hastaların takibinde kullanılması, kimi ameliyatlarda yapay zekâdan yardım alma, hasta takip sistemleri vb. birçok konunun yapay zekâ etkisiyle sektörün ihtiyaçlarına cevap verdiği ve hekimlerin işini görece kolaylaştırdığı görülmektedir. Geleneksel hekimlik anlayışının ötesinde yeni birtakım gerçeklikleri önümüze koyan bu durum hekimler açısından da mesleğe ilişkin kimi yeni değerlendirmeler ortaya koymaktadır. Tıp mesleğinde bazı temel alanlarla ilgili kâh bir risk unsuru kâh bir tehdit gibi algılanabilecek durumlar ortaya çıkacakmış gibi olsa da sağlık sektörü gibi hemen her yeniliğe çok hızlı uyum sağlayan bir sektörün yapay zekâ kullanımıyla ortaya çıkacak yeni durumları bir avantaja dönüştürmesinden bahsetmek daha uygun olsa gerek.

Temel Tıp Bilimleri, Klinik Tıp Bilimleri ve Cerrahi Tıp Bilimlerinin hemen hepsinde hastaların teşhis ve tedavi süreçleri, bu süreçlerin optimum seviyelerde sürdürülmesinde; hekimlerin bu süreçlerdeki etkinliğini ve verimliliğini artırmada hekimlik mesleğinin günün teknolojisiyle buluşması daha yararlı sonuçlar elde edilmesini mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak, makine öğrenmesi olarak adlandırdığımız yapay zekâ, makinelerin/bilgisayarların öğrendiklerini nasıl değerlendireceğini yine insanın öğretmesiyle oluşan ve gelişen bir sürecin adıdır. Bu süreç aynı zamanda insan akli gibi çalışabilme yeteneğinin makinelere/bilgisayarlara kazandırılması için bilgisayarın ağda bulunan bilgileri yorumlama ve değerlendirmesi olarak hâlâ gelişmekte olan bir süreçtir. Bugün bu süreç hayatın her alanında kendini iyice hissettirmektedir. Bu alanların başında da sağlık sektörünün geldiğini söyleyebiliriz. Sağlık İletişimi ya da Sağlıkta İletişimi bu süreçten ayrı değerlendirmemiz çok da mümkün değildir. Çünkü Sağlık İletişimi çok boyutlu bir kavramın çok farklı süreçleri kuşatan adıdır. Sağlık İletişiminin çok boyutlu oluşu onun dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de bilişim teknolojilerinden yararlanması oldukça önem kazanmıştır.